

Artikelen

Iepenbloesem als wintervoedsel

Alco van Klinken

In het vroege voorjaar zijn iepen (*Ulmus spec.*) gehuld in een bruinrode was van bloesems. Dit valt niet veel mensen op. Vogels zien het wel en werpen menig begerige blik op de bloemetjes. Hieronder wordt beschreven hoe vogels op iepenbloesem foerageren.

Langs de Helperzoom in de Stad staan (nog) veel iepen. Tijdens mijn dagelijkse woon-werkroute is er gelegenheid om te zien wat zich in de bomen afspeelt. In de loop van de tijd werd duidelijk dat in februari of maart groepjes van voornamelijk vinkachtigen foeragerend aan de takken hangen.

Het patroon

In 1997 werden in maart regelmatig groepen Sijzen, Putters en Barmsijzen aan de knoppen van de iepen gezien. Kleinere aantallen Pimpel- en Koolmezen, Goudvinken en Groenlingen waren soms ook aanwezig.

In 1998 gebeurde in grote lijnen hetzelfde, al ging het nu vooral om Putters en Sijzen in de maand februari. De aantallen en soorten worden gegeven in tabel 1.

In 1998 is ook globaal bijgehouden wanneer de iepen in bloei kwamen. Het valt op dat in de knopfase en tijdens de vroege bloei de grootste aantallen foeragerende vogels aanwezig waren.

Globaal zijn de bloeistadia als volgt:

tot 1 februari - bloesem in knop
van 1 februari tot 27 februari - toenemende bloei

na 27 februari - bloemen groot (voluit) en beginnende zaadvorming.

De iepen

Langs de Helperzoom staan ongeveer 110 iepen van 45 jaren oud. Ze horen tot het type *Ulmus hollandica* 'Vegeta' (mond.med. P. Burm). De meeste bomen zijn mooi uitgegroeid, met 's zomers een zware lommerrijke kruin. Dit type iep heeft op lage hoogte al veel zijtakken, die hinderlijk kunnen zijn voor het autoverkeer. Daarom worden ze tegenwoordig weinig meer aangeplant. Bovendien is deze soort iep vatbaar voor de iepenziekte. Langs de Helperzoom valt jaarlijks zo'n 5% van de bomen ten prooi aan deze ziekte; dit jaar zelfs 10%! Iepen zijn

door de wind bestoven bomen (Weeda & Westra 1990): ze produceren veel stuifmeel. De iepen bloeien vroeg in het jaar, in februari of maart. Het schilferige, muntvormige iepenzaad is rijp voordat de bladeren tevoorschijn komen; iepenzaad wordt door o.a. Houtduiven en Groenlingen gegeten.

Vruchtbomen

Wat hebben vogels in iepenbloesem te zoeken? Van vruchtbomen is al lang bekend dat vooral Goudvinken de voedselrijke bloesemknoppen eten en daardoor schade kunnen veroorzaken in boomgaarden (bijv. Thijsse, 1938). Vruchtbomen worden bestoven door insecten.

Van door de wind bestoven bomen (zoals eik, beuk, wilg, berk en naaldbomen) is niet bekend dat bloemknoppen door vogels worden gegeten. De iep is dus een uitzondering! In Cramp (1997) en Glutz von Blotzheim (1996) worden iepenknoppen genoemd in een opsomming van voedselbronnen van Sijs en Putter. Een onderzoek in Schleswig-Holstein wees uit dat 2.1% van de putters 's winters foerageerden op iepenknoppen.

Wat eten ze daar?

Iepen bevatten vergeleken met eiken en beuken weinig looistoffen (tannines). Daardoor is iepenloof makkelijk verteerbaar (mond. med. S.Bottema). In de prehistorie werd iepenloof aan het vee gevoerd. Mogelijk maakt het lage gehalte aan tannines iepenbloesem verteerbaarder dan de bloesem van andere 'windbestuivers'. 'Windbestui-

vers' produceren veel stuifmeel dat eiwitrijk is.

In Glutz von Blotzheim (1996) wordt erop gewezen dat vogels bij bloemknoppen niet op deze knoppen zelf uit hoeven zijn, maar op insectenlarven die zich in de knoppen bevinden.

Het leeuwendeel van de vogels die in de iepen langs de Helperzoom werden gezien, zijn zaadeters die in dezelfde tijd ook op elzenzaad foerageren (de Sijs en Putter). Het lijkt er niet op dat hier insectenlarven gegeten worden.

Recentelijk is (her)ontdekt dat vogels ook puur stuifmeel kunnen nuttigen. Aan de Helperzoom bleek dat de iepen vooral bezocht worden in de knoppenfase en tijdens de vroege bloei. Waarschijnlijk worden hier andere bloemdelen genuttigd: stuifmeel wordt ook veel geproduceerd tijdens de latere bloei, wanneer het vogelbezoek sterk terugloopt.

Het belang als voedselbron

Vormt iepenbloesem een toevallig lekker hapje, of is het een substantiële voedselbron? De periode waarin iepenbloesem gegeten

wordt, duurt niet lang (ongeveer een maand). Gedurende die tijd worden langs de fietsroute tussen Haren en Groningen ongeveer evenveel Sijzen en Putters op iepen als op elzen gezien. Langs de route staan iepen en elzen in ongeveer gelijke mate. Gedurende een maand lijkt iepenbloesem voor Sijzen en Putters even belangrijk als elzen. Het belang van een voedselbron wordt naast de verteerbaarheid bepaald door de beschikbaarheid. Nu iepen weinig meer voorkomen, is iepenbloesem geen voedselbron meer op grote schaal.

Van de overige waargenomen vogelsoorten (zoals de mezen) zijn de aantallen klein; voor hen is iepenbloesem een marginale voedselbron.

Was iepenbloesem vroeger belangrijker?

Door de iepziekte gaat het bestand *Ulmus* nog steeds hard achteruit (langs de Helperzoom jaarlijks met ongeveer 5%). Momenteel zijn iepenlanen zeldzaam. Een paar decennia geleden was de iep nog wel een gewone boom langs wegen en kanalen (vooral op het

Tabel 1. Het aantalsverloop van foeragerende vogels in iepenbloesem.

1997	Houtd. Groenl.	Sijs	Barms.	Goudvink	Putter	Pimpelm.	
2 feb	10	10	2	1			
14 feb					20		
3 mrt		10			20	5	
8 mrt		40			40	10	
10 mrt	10	10	15	2	15	10	
13 mrt			5	12	30		
24 mrt	10						
1998	Houtd. Groenl.	Sijs	Barms.	Goudvink	Putter	Pimpelm.	Koolmees
19 jan				1		5	
27 jan		40			5	15	
1 feb		5			3	5	
2 feb						5	
3 feb		60			20		
6 feb		40			80		
7 feb		60			80		
9 feb		60			20		
10 feb		60			15		
18 feb		20					
19 feb	3	5	80		15	5	5
20 feb		40			15	5	
27 feb		60					
2 mrt-6 mrt		0					

kleigebied zoals het Hogeland). Het is niet onmogelijk dat iepenbloesem destijds een belangrijker voedselbron was.

Samenvattend

Tijdens de vroege bloei van iepen (*Ulmus spec.*) worden knoppen en bloesems gegeten door vooral Sijzen en Putters. Het is uitzonderlijk dat bloesems van een 'windbestuiver' worden genuttigd; mogelijk maakt het lage tannine-gehalte Iepenbloesem verteerbaar. De knoppen kunnen eiwitrijk zijn door de aanleg van stuifmeel. Vroeger stonden er meer iepen langs wegen en kanalen, toen was het wellicht een belangrijker voedselbron.

Dankwoord

Met dank aan Paul Burm, Gem. Groningen voor gegevens over de Helperzoomse iepen,

Sytze Bottema voor informatie over de samenstelling van iepen en Arjo Bunscoeke voor het napluizen van mogelijk interessante literatuur.

Literatuur

Cramp, S.(ed.) : Birds of the Western Palearctic, deel 8 1996 Oxford University Press

Glutz von Blotzheim, U.N. van (ed.): Handbuch der Vögel Mitteleuropas Band 14 II, 1997 Aula Verlag Wiesbaden

Weeda, E.J & R., Ch., T. Westra: Nederlandse Oecologische Flora deel 1, IVN Haarlem 1985

Thijssen, J.P. : Het Vogeljaar, Schoonebeek-Laren 1942